

tan Mehmed devrinde Trakya'da vakıfları olan bir de Hadım Süleyman Paşa vardır. Fâtih devrinde Rumeli beyler beyi olan, İskodra kuşatmasına katılan ve Boğdan Seferi'nde adı geçen Hadım Süleyman Paşa Edirne ile Ferecik'te de camiler vakfetmişti. Diğer taraftan Orhan Gazi'nin oğlu ve I. Murad'ın kardeşi Süleyman Bey (Paşa) ile de bu camiyi ilgili görmek isteyenler vardır. 1357 yılı sonlarına doğru vefat eden Süleyman Paşa Bolayır'da defnedilmiş ve kabri yanına bir de zâviye yapılmıştır. Ayasofya bu Süleyman Paşa adına cami olmuşsa ancak hâtırasını yaşatmak üzere onun adı verilmiş bir vakıf olabilir. Zira Süleyman Paşa Trakya'da akınlar yapmakla beraber Vize'nin fethi onun ölümünden çok sonradır. Bu kasaba ilk defa 1368'de Türkler tarafından fethedilmiş, fakat az sonra yeniden Bizans idaresine geçmiş, bazı belirtilere göre belki 1411-1413 yıllarında Mūsâ Çelebi tarafından bir daha ele geçirildikten sonra yeniden Bizanslılar'ca alınmıştır. Trakya'da son Bizans kaleleri olan Silivri ile Vize, ancak 1453'te kesin olarak fetholunmuştur. Bu duruma göre Vize Ayasofyası'nın kimin tarafından vakfedildiği meselesi tam olarak aydınlanamamaktadır. E. H. Ayverdi, yine kiliseden çevrilmiş olan Ferecik Camii'nin Gazi Süleyman Paşa'nın evkafından olduğunu tesbit ederek bu caminin de Hadım Süleyman Paşa'nın değil Gazi Süleyman Paşa'nın vakfı olması gerektiğine işaret eder. Evliya Çelebi ise daha değişik bir bilgi vermektedir. 1072 (1661-62) yılında Sofya'dan İstanbul'a dönerken uğradığı Vize'de kale içinde kiliseden çevrilmiş Ebül-feth Mehmed Han Camii bulunduğunu ve üstünün kurşun kaplı olduğunu yazar.

Vize Ayasofyası, Bizans sanatının son yüzyıllarında ortaya çıkan ve bilhassa Mora'da Mistra'daki kiliselerde görülen "karma" tipte bir binadır. Zemin planının bir bazilika biçiminde olmasına karşılık üst yapısı "Yunan haçı" şeklindedir. Ortada yüksek kasnaklı bir kubbe yükselir. Ayakta tutulabilmesi için gerekli görülen tamir ve eklemeler, bünyesine ve mimari düzeninin ana çizgilerine pek zarar vermemiştir. Bugün görülen minber ve mihrap hiçbir sanat değeri olmayan unsurlardır. Geçen yüzyılda içinde oldukça güzel bir ahşap mahfil inşa edilmiştir. Giriş cephesinde, cümle kapısının üstünde mevcut ikiz veya üçüz pencereler herhalde yıkıldıklarından XIX. yüzyılda bu kısım Batı üslubunda ahşap bir inşaat ile kapatılmıştı. Caminin içinden çıkılan minaresi ise 1961'de kürsü kısmına kadar yok olmuştu. Caminin içinde, kubbede ve tonozlarda geç Osmanlı devrine ait kalem işi nakışlarla duvarlarda yazılar bulunuyordu.

Vize Ayasofyası'nın çok harap ve bakımsız durumu dikkate alınarak 1952-1953 yıllarında Vakıflar İdaresi'nce tamiri için hazırlıklar yapılmış fakat işe başlanmamıştı. 1961'de gördüğümüzde hiçbir çalışma yapılmadığından cami çok kötü durumda bulunuyordu; yerleşme sahasının dışında kaldığından cemaati de yoktu. 1980'li yıllarda Vakıflar tarafından tamirata başlanmış ise de çalışmalar bitirilmeden kalmıştır. Büyük miktara varan mezar taşlarından caminin önünde ewelce geniş bir hazire olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 133; M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 58, not 112, 339; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 201; Feridun Dirimtekin, "Vize'deki Ayasofya", *Ayasofya Mützesi Yıllığı*, III (1961), s. 19-20; Semavi Eyice, "Türkiye Trakyası'nda İncelemelerden Notlar I: Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler", *TTK Belleten*, XXXIII/131 (1969), s. 327-333.

SEMAVİ EYİCE

AYASOFYA KÜRSÜ ŞEYHLİĞİ

Ayasofya'da âlim şeyhlerin cuma namazından sonra vaaz etmeleri için tahsis edilmiş bir görev.

Cuma günleri kalabalık cemaate namazdan sonra vaaz edilmesi Osmanlılar'da bir gelenek olup bu konuda bir silsile teşekkül etmişti. "Katar şeyhliği"

adı verilen bu silsilenin son kademesi Ayasofya kürsü şeyhliği idi. Bu görevi yapanlar aynı zamanda birer tekke şeyhi olduklarından bu isimle anılırlardı. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi, *Ayasofya-i Kebîr'e Şeyh Olanlar* adlı risâlesinde, XVII. yüzyıl başlarında ilk defa bu göreve tayin edilen Şeyh Mehmed Hamîdî'den başlayarak XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Ayasofya şeyhliğine tayin edilen on bir âlim şeyhin hayat hikâyesinden bahseder ve bu arada bu görevin özellikleri hakkında da yer yer bilgiler verir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1719, vr. 289^b-293^b).

Ayasofya kürsü şeyhleri çeşitli vezir, şehzade, vâlide sultan ve padişah camilerinde vâzliklerde bulunduktan sonra bu göreve getirilirlerdi. Bu âlimler, o dönemde genellikle sadece Arapça olarak okunan ve Türkçe açıklaması yapılmayan hutbeleri cuma namazından sonra yaptıkları vaazlarla halka açıklarlardı. Kürsü şeyhleri şeyhülislâmlık makamı tarafından tayin edilir ve kendilerine vakıf gelirlerinden dolgun ücret ödenirdi.

Ayasofya şeyhleri protokolde en önlere yer alırlardı. Cülûs ve mevlidlerde, şehzadelerin "bed'-i besmele" ve sünnet şenliklerinde, sultan düğünlerinde, cami, medrese vb. açılışlarında yapılan merasimlerde de hazır bulunurlardı. Hükümdarlarla birlikte sefere katılırlar, yol boyunca zaman zaman sohbet ederlerdi. Bu konularda Osmanlı vekâyi'nâmelerinde dikkate değer örnekler bulunmaktadır.

Son zamanlarda iyi yetişmiş, hitabeti güzel tekke şeyhlerinin bulunamaması üzerine bu göreve tekke dışından tanınmış âlimler tayin edilmiştir. Nitekim son devrin tanınmış bilginlerinden Manastırlı İsmâil Hakkı, çeşitli camilerde vâzlikten sonra 1909'da Ayasofya vâzlığına tayin edilmiş, buradaki vaazları daha sonra *Mevâiz* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1324-1325).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Ayasofya-i Kebîr'e Şeyh Olanlar*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1719, vr. 289^b-293^b; Vâsîf, *Târîh* (İlgürel), s. 113, 320; Çeşmizâde, *Târîh* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 37; Pakalın, I, 123; II, 345; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 186; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul 1980, II, 285-286; *İst. A.*, II, 1482.

MEHMET İPŞİRLİ

Ayasofya Camii - Vize / Kırklareli

